

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hilda Holmström

Mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer

Straffrättens utformning och inverkan på skuldfrågan

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin: VT 2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	8
1.5 Disposition	8
2 AVHANDLING	10
2.1 Mäns våld mot kvinnor	10
2.2 Dödligt våld	11
2.3 Straffrättens utformning och inverkan på skuldfrågan	13
2.3.1 Gärningsmannens ansvar	13
2.3.2 Utvidgat självmord	15
2.3.3 Provokation	16
2.4 Straffet för mord	18
2.4.1 Livstids fängelse för närståendevåld	18
2.4.2 Bakgrund	19
2.4.3 Konsekvenser av lagändringen ur ett jämställdhetsperspektiv	23
3 ANALYS	27
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	33

Summary

Every fifth case of lethal violence in Sweden 2018 was constituted by men's lethal violence against female partners or formal partners. This kind of violence is a problem of big proportions that needs to be detained now. Legislation and condemnation through the Swedish justice system are important means to achieve change in a gender equal direction. There are however parts of the Swedish criminal law that are being criticized for still creating possibilities to reduce abusive men's responsibility, which interferes with the development of a more equitable legal treatment of men's violence against women in intimate relations. The criminal law is constructed in a way that enables men's reactions, when using lethal violence, to be considered as a state of affect, triggered by morally acceptable impulses, which often are attributed to the perpetrator's mental state or the victim's actions.

In the process of deciding the perpetrator's punishment, the penalty can be reduced from murder to manslaughter if the perpetrator intended to take his own life after killing someone else. A mitigation circumstance of this kind is problematic from a gender perspective, as it is much more common when the victim is a woman and because it is connected to the perception that a man's behavior as caused during a state of affect.

Furthermore, there is an established perception in the courts practice, that domestic violence is seen as relationship hassles instead of an actual crime. When assessing the value of the penalty, mitigating circumstances like provocation can be used. For instance, infidelity has in a number of cases been used in court to lower the value of the penalty. Violent men are given the opportunity to blame their use of violence on women instead of being held accountable for their emotional reactions and inability to handle their actions. The regulation on provocation does not require an investigation to whether a provocation has actually occurred, it may be sufficient to

ascertain that the perpetrator reckon he has been provoked. Seen in the context of the most common causes behind men's lethal violence against women in intimate relations, namely jealousy, this regulation even functions as a legal excuse for men to use violence against women.

Today, the circumstance that lethal violence is used in domestic relations constitutes an aggravating condition when assessing the value of the penalty. The preparatory work even considers it as a ground for life imprisonment. The Justice Committee's proposition 2020/21:JuU31 points out that despite this, there may be reasons to add domestic violence as a ground for life imprisonment directly in the paragraph and thus increase predictability and ensure that it is given particular consideration by the court. The Committee declares that the three alterations of the regulation of murder since 2009 needs to be taking into account, as well as the alteration 2014 that did not end up changing the legal situation because the purpose of the alteration was not compatible with the design of the paragraph. However, creating space to consider domestic violence without having to take into account the relationships between gender and power, can result in further injustices in the issue of responsibility.

Sammanfattning

Var femte fall av dödligt våld i Sverige år 2018 bestod av dödligt våld mot kvinnor där offret och förövaren var eller hade varit i en parrelation. Mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer är ett omfattande samhällsproblem som akut måste stoppas. Lagstiftning och fördömande genom rättskipning är betydelsefulla medel i striden om förändring i jämställdhetsfrämjande riktning. Det finns emellertid delar av straffrätten som fortfarande kritiserar för att reducera våldsutövande mäns ansvar och försvåra utvecklingen mot en mer jämställd rättslig hantering av mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Straffrätten är formad på ett sätt som möjliggör att mäns reaktioner vid dödligt våld kan betraktas som ett affekttillstånd, utlöst av moraliskt godtagbara impulser som ofta hänförs till gärningsmannens psykiska tillstånd eller brottsoffrets agerande.

Vid rubriceringsfrågan kan ett straff sättas ner från mord till dråp om gärningsmannen haft för avsikt att ta sitt eget liv efter att han uppsåtligt dödat någon annan, s.k. utvidgat självmord. En strafflindringsgrund av detta slag är problematisk ut ett genus- och jämställdhetsperspektiv då det är ett betydligt vanligare fenomen när brottsoffret är en kvinna och för att den anknyter till synen om att mannens beteende kan anses vara framkallat av ett affekttillstånd.

Därutöver finns det en etablerad syn i den tillämpning domstolarna praktiserar att våldsföreteelser mellan par ses som bråk och gräl istället för det brott det faktiskt är. I straffvärdesbedömningen möjliggörs det bl.a. genom brottsexterna straffvärdesfaktorer som provokation. Bl.a. otrohet har i en rad fall bekräftats innebära en förmildrande omständighet genom provokationsbestämmelsen. Våldsamma män ges möjlighet att skylla sitt beteende på kvinnorna istället för att ställas inför ansvar för deras känslomässiga reaktioner och bristande förmåga att hantera sitt handlande. Bestämmelsen kräver inte en utredning i huruvida en provokation faktiskt

förekommit, det kan räcka med att gärningsmannen anser att han blivit provocerad. Sett i en kontext av de vanligaste orsakerna bakom mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer, nämligen svartsjuka, kan det rentav uppfattas som en laglig ursäkt för män som brukar våld mot kvinnor.

Idag beaktas det faktum att dödligt våld riktas mot närstående redan som en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet. Det anses till och med enligt förarbetena till 3 kap. 1 § BrB tala för livstids fängelse, med hänvisning till att gärningen varit särskilt hänsynslös. Justitieutskottets betänkande 2020/21:JuU31 framhåller att det trots detta kan finnas anledning att direkt i paragrafen förtydliga att dödligt våld mot närstående ska utgöra skäl för fängelse på livstid och på så sätt öka förutsebarheten och säkerställa att det beaktas särskilt av domstolarna. Anledningen till förslaget motiveras bl.a. av att bestämmelsen om mord genomgått tre ändringar sedan 2009 och att ändringen 2014 inte förändrade rättsläget som förelåg dessförinnan då syftet bakom ändringen inte ansågs vara förenligt med den nya lagtexten. Att skapa utrymme till att beakta relationsvåld utan att för den delen behöva ta hänsyn till genus och makt mellan könen kan emellertid resultera i ytterligare orättvisor i ansvarsfrågan.

Förkortningar

Brå

Brottsförebyggande rådet

BrB

Brottsbalken

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I arbetet analyseras hur mäns ansvar för dödligt våld mot kvinnor i nära relationer produceras och hanteras i straffrätten. De senaste veckorna har kantats av sådant våld och i samband med det började intressera mig för hur straffrätten kan motverka våldet. Bevisligen krävs någon slags förändring, därför innefattar arbetet även en liten undersökning om hur en sådan förändring skulle kunna se ut. Mitt val av ämne grundar sig därmed i ett intresse av att förstå hur straffrätten och mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer korresponderar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med arbetet är att undersöka hur ansvaret för mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer hanteras och konstrueras i straffrätten. Fördjupningen i arbetet behandlar hur mäns reaktioner vid bruk av dödligt våld kan betraktas som ett affekttillstånd utlöst av moraliskt godtagbara impulser som ofta hänförs till gärningsmannens psykiska tillstånd eller brottsoffrets agerande. Därför domineras arbetet av vissa utvalda strafflindringsgrunder vid rubriceringen och straffvärdesbedömningen av uppsåtligt dödande, såsom utvidgat självmord och provokation. För att förstå hur dessa strafflindringsgrunder samverkar med genus och makt granskas mäns våld mot kvinnor i nära relationer övergripande. Sambandet mellan ansvar och straff motiverar dessutom en genomgång av hur uppsåtligt dödande behandlas i straffrätten och hur ansvar ska kunna krävas genom förändrad lagstiftning.

För att uppnå syftet med arbetet utgår jag från följande frågeställningar:

- På vilka sätt kan män som brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer begränsa sin skuld med anledning av den straffrättsliga utformningen och tillämpningen?

- Hur skulle en ändring av bestämmelsen om mord i enlighet med Justitieutskottets betänkande 2020/21:JuU31 inverka på den rättsliga bedömningen av skuld när män brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer?

1.3 Avgränsningar

Ambitionen med arbetet är inte att ge en heltäckande bild över närståendevåld, av den orsak att dödligt närståendevåld i nära nio av tio fall vållas av en man mot en kvinna.¹ Begreppsanvändningen, att använda bekönade ord som mäns våld mot kvinnor istället för närståendevåld är således av vikt för att inte osynliggöra skillnaderna mellan kvinnor och män.

Arbetet strävar inte efter att i allmänhet behandla straffrättens hantering av mäns våld mot kvinnor i nära relationer, utan endast det uppsåtliga dödandet. Detta beror på att den genusrättsvetenskapliga forskningen främst producerat studier om sexualbrott och därför inte ägnat något större intresse åt mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer.² Grovt kvinnofridsbrott, en vanlig inriktning i arbeten med liknande syfte, berörs inte heller då bestämmelsen inte omfattar dödligt våld. Att just dödligt våld är intressant beror bl.a. på att det fungerar som en indikator på utvecklingen av den generella våldsbrottsligheten och i synnerhet på mäns dödliga våld mot kvinnor.³ En del försvårande omständigheter kartläggs för att öka förståelsen men utredningen består främst i en kritisk granskning av vissa förmildrande omständigheter för att kunna besvara frågeställningarna. Gränsdragningen görs således utifrån vissa rättsliga teman såsom provokation och utvidgat självmord för att studera rätten utifrån en dominerande förståelse om mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer.

Justitieutskottets betänkande 2020/21:JuU31 behandlar två omständigheter som ytterligare bör beaktas som skäl för livstids fängelse vid mord,

---

¹ Brå, *Dödligt våld i Sverige 1990–2017*, s. 45.

² Burman (2007) s. 24.

³ Brå, *Dödligt våld i Sverige 1990–2017*, s. 11.

nämligen våld mot närstående och gängrelaterat våld.⁴ Då uppsatsens syfte är att utifrån ett genusperspektiv utreda hur ansvaret för mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relation konstrueras i straffrätten behandlas omständigheten om gängrelaterat våld inte alls i arbetet hädanefter.

1.4 Metod och material

För att besvara frågeställningarna kommer jag att sätta mig in i strukturen och utformningen av bestämmelserna om mord och dråp, vilket främst kommer ske genom studerande av lagtext och förarbeten. Monica Burmans skrifter har vidare varit till stor hjälp, då mycket av hennes forskning fokuserar på straffrätten i ljuset av mäns våld mot kvinnor. För att belysa problemet med mäns våld mot kvinnor i nära relationer används vägledning från Nationellt centrum för kvinnofrid och statistik från Brottsförebyggande rådet.

Arbetet utgörs av en kritisk grundhållning om att rätten som maktordning ger uttryck för ojämna könsstrukturer och därmed utgör ett hinder för jämställdhet. Således kan inte den enbart den rättsdogmatiska metoden tillämpas, som syftar till att identifiera, systematisera, tolka och tillämpa gällande rätt men som sätter gränser för vad som kan ses som möjliga rättsliga problem.⁵ Den metod som därmed formar största delen av arbetet är den om genusrättsvetenskap, som tillåter en granskning av rättens betydelse för hur könsrelationer och maktstrukturer produceras. En genusrättsvetenskaplig metod möjliggör en analys av sambandet mellan kön och rätt genom att komplettera det rättsliga kunskapsområdet med nya argument och tolkningar.⁶

1.5 Disposition

Avhandlingen är indelad i fyra delar. Den första består av en närmare beskrivning av mäns våld mot kvinnor och den andra behandlar bestämmelserna om uppsåtligt dödande. Avhandlingens tredje del omfattar

---

⁴ Bet. 2020/21:JuU31, s. 1.

⁵ Nääv och Zamboni (2018) s. 281.

⁶ Svensson (1997) s. 19.

en undersökning av straffrättens utformning och inverkan på skuldfrågan. I denna del diskuteras gärningsmannens ansvar och även de specifika strafflindringsgrunderna utvidgat självmord och provokation. Slutligen handlar del fyra om straffet för mord. Del fyra innehåller en analys över förslaget att närståendevåld särskilt ska beaktas som skäl för livstids fängelse och bakgrunden till bestämmelsen om mord och avslutas med en undersökning om vilka konsekvenser lagändringen skulle innebära ur ett jämställdhetsperspektiv.

2 Avhandling

2.1 Mäns våld mot kvinnor

Mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer är ett omfattande samhällsproblem och att stoppa det är en prioriterad fråga för regeringen.⁷ Våldet kännetecknas av att förövaren och den utsatta har eller har haft en nära relation och innebär ofta att den utsatta har starka känslomässiga band till förövaren. Var femte fall av dödligt våld år 2018 bestod i dödligt våld mot kvinnor där offret och förövaren var eller hade varit i en parrelation.⁸ Med dödligt våld menas mord, dråp och vållande till annans död.⁹ Brå har redovisat en markant skillnad när kvinnor respektive män blir utsatta för dödligt våld. Vad gäller män är det vanligt att någon av de inblandade tillhör den kriminella miljön och gärningspersonen är generellt sett inte någon närstående. Beträffande dödligt våld mot kvinnor är det i särklass vanligast att gärningspersonen är en nuvarande eller tidigare partner, där motivet berör separation eller svartsjuka. En undersökning från Brå om motiv och orsaker vid dödligt våld med kvinnliga brottsoffer visar att separation i 27 % av fallen och svartsjuka i 25 % av fallen varit en bakomliggande orsak. Flera orsaker kan rapporteras på ett och samma fall men undersökningen bygger på vad som förekommit i domar och förundersökningsmaterial och andelarna ska därför ses som lägstanivåer då orsaken inte alltid är känd. För både män och kvinnor som drabbas av dödligt våld är hemmet den vanligaste gärningsplatsen, det är emellertid dubbelt så vanligt för kvinnor som för män.¹⁰

Att gärningsmannen lider av psykisk ohälsa utgör också en vanlig orsak när män brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer. Det är betydligt

---

⁷ Regeringskansliet, *Mäns våld mot kvinnor ska upphöra*, <www.regeringen.se/regeringens-politik/mans-vald-mot-kvinnor-ska-upphora/>, besökt 2021-04-20.

⁸ Brå, *Kriminalstatistik 2020*, s. 10 ff.

⁹ Ibid. s. 24.

¹⁰ Brå, *Dödligt våld i Sverige 1990–2017*, s. 37 ff.

vanligare när brottsoffret är en kvinna jämfört med när det är en man. Inte mindre än en tredjedel av gärningsmännen vid dödligt relationsvåld har före gärningen varit föremål för psykiatrisk slutenvård.¹¹ I nära 70 % av fallen då gärningsmannen försöker eller begår självmord efter bruk av dödligt våld är brottsoffret en kvinna och vanligen rör det sig om mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer.¹²

2.2 Dödligt våld

Bestämmelsen om mord påträffas i 3 kap. 1 § brottsbalken (1962:700). Regeln implicerar att den som berövar annan livet döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid. Som skäl för livstids fängelse anges att om gärningen föregåtts av noggrann planering, präglats av särskild förslagenhet, syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, inneburit svårt lidande för offret eller annars varit särskilt hänsynslös särskilt ska beaktas. Är brottet att anse som mindre grovt med hänsyn till bl.a. de omständigheter som föranlett gärningen ska straffet istället rubriceras som dråp enligt 3 kap. 2 § BrB till fängelse i lägst sex år och högst tio år. Eftersom straffskalorna för mord och dråp inte överlappar kan förmildrande och försvårande omständigheter beaktas både vid rubriceringen av gärningen och vid bestämmandet av straffvärdet.¹³

Vad domstolen först har att avgöra är således om gärningen ska rubriceras som mord eller dråp. I bedömningen ska hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Omständigheterna ska vara klart förmildrande för att gärningen ska rubriceras som dråp och har enligt praxis ofta varit t.ex. att den tilltalade handlat i stark affekt till följd av en provokation från offrets sida eller att det rört sig om ett snabbt händelseförlopp. Vidare kan beaktas om den tilltalade varit starkt pressad eller om gärningen begåtts i en nödvärnsliknande situation.¹⁴ Enligt litteraturen bör även den omständighet

---

¹¹ Brå, *Dödligt våld i Sverige 1990–2017*, s. 66.

¹² *Ibid.* s. 41.

¹³ NJA 2016 s. 809.

¹⁴ Prop. 2018/19:138, s. 10.

att gärningsmannens avsikt varit att ta sitt liv efter gärningen, s.k. utvidgat självmord, beaktas.¹⁵

Omständigheter som enligt praxis ansetts motivera rubricering av uppsåtligt dödande som mord har t.ex. varit att offret varit försvarslöst eller befunnit sig i en skyddslös situation, att händelseförloppet inte varit helt kortvarigt, att offret utsatts för dödsångest till följd av den tilltalades handlande eller att offret varit närstående till den tilltalade, vilket särskilt aktualiseras vid mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer.¹⁶

När rubricering skett ska straff enligt 29 kap. 1 § BrB bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan för det brott som begåtts. Enligt bestämmelsen ska bl.a. beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta, de avsikter eller motiv han eller hon haft samt om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

29 kap. 2 § BrB föreskriver en rad omständigheter som ska beaktas i försvarande riktning, bl.a. om den tilltalade visat stor hänsynslöshet och om brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form, för att nämna några. Även omständigheter som inte förekommer i bestämmelsen kan beaktas då uppräkningsen endast är exemplifierande. En omständighet som ofta beaktats i försvarande riktning är att brottet begåtts mot en närstående.¹⁷

Även förmildrande omständigheter ska enligt 29 kap. 3 § BrB tas med i bedömningen. Exempel på förmildrande omständigheter som nämns i bestämmelsen är om brottet föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende, om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande

---

¹⁵ Friberg och Jareborg (2011) s. 22.

¹⁶ Prop. 2018/19:138, s. 10.

¹⁷ Ibid. s. 6.

efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande.

2.3 Straffrättens utformning och inverkan på skuldfrågan

2.3.1 Gärningsmannens ansvar

Straffrätten har präglats av en bristande förmåga att hantera mäns ansvar för våld mot kvinnor sedan det blivit en del av debatten i jämställdhetspolitiken på 1990-talet.¹⁸ Straffrätten ska baseras på objektiva och könsneutrala regler, varför argumentation utifrån kön kan ses som subjektivt och irrelevant. I doktrin är den generella uppfattningen att försiktighet bör iakttas vid straffrättslig utformning och tillämpning samt att syftet med straffrätten inte är att ge uttryck för värderingar och samhällliga problem. Det glapp som förekommer mellan könsneutrala straffrättsliga principer och den könade naturen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer gör det svårt att beakta våldets processer och konsekvenser och riskerar därför att motverka jämställdhet mellan könen.¹⁹ Förarbeten till brottsbalken ger inte mycket utrymme till att förstå och beskriva mäns våld mot kvinnor från ett perspektiv som ger möjlighet att samtidigt beakta makt och kön.²⁰ Ur ett genusperspektiv är den könsneutrala uppbyggnaden av straffrätten dessutom kontroversiell, då straffrätten i själva verket är skapad utifrån ett samhällligt normsystem och istället måste uppfattas som en social konstruktion med beaktande av olika intresse, kolliderande värderingar och maktrelationer. Vad som i straffrätten uppfattas som könsneutralt är i verkligheten präglat av en manlig norm och får till följd att samhällsproblem som främst drabbar kvinnor inte kan elimineras genom rätten.²¹ Med anledning därav brister straffrätten i sin förmåga att skydda kvinnor och

---

¹⁸ Käll m.fl. (2018) s. 155.

¹⁹ Burman (2007) s. 21.

²⁰ Ibid. s. 387.

²¹ Nääv och Zamboni (2018) s. 277 ff.

ställa män inför ansvar.²² Vidare saknar straffrättens egenskaper och systematik till viss del de offensiva ambitioner som annars syns bland jämställdhetspolitiska mål då den rättsliga kulturen generellt sett är konservativ.²³ Det utrymme som idag finns att skapa materiell jämställd rätt mellan kvinnor och män utnyttjas oftast inte av dagens domstolar som istället praktiserar ett försiktigt och passivt tillvägagångssätt när jämställdhetsfrämjande ingrepp är möjliga och domstolen skulle kunna bidra till att åstadkomma mer jämställdhet mellan kvinnor och män.²⁴

En framträdande föreställning i domstolarnas praxis är att mäns våld mot kvinnor i nära relationer sätts i en kontext av bråk och gräl. Framställningen innebär att en bråkig och känslomässigt påfrestande relation ses som orsaken till våldet. Våld som mannen utövar mot kvinnan beskrivs som ömsesidiga bråk eller avslutningen på ett gräl.²⁵ Tvärtom är så mycket som en fjärdedel av manliga förövare av dödligt våld mot kvinnor tidigare dömda för våldsbrott²⁶ och att kalla mäns våld mot kvinnor i nära relation för gräl påverkar såväl ansvaret för våldet som dess allvarlighetsgrad. Ett bråk implicerar ett ömsesidigt handlande och förutsätter därav minst två aktiva deltagare, vilket resulterar i att föreställningen om gärningsmän och brottsoffer flyter ihop. Resultatet av detta synsätt är då att inte enbart en person ses som ansvarig för våldet.²⁷ I bestämmelsen om dråp anknyter föreställningen om påfrestande och bråkiga relationer till provokation genom att omständigheter som föranlett gärningen kan beaktas. Provokation i form av bråkiga relationer beaktas även som en extern straffvärdesfaktor i 29 kap 3 § 1p BrB. Provokation har i många fall ansetts hänga samman med relationsproblem och gärningsmannen kan skylla på svartsjuka och misstanke om otrohet för att minska sin skuld. Otrohet som provokationsgrund behandlas mer ingående nedan. Praxis i Högsta

---

²² Käll m.fl. (2018) s. 156.

²³ Käll m.fl. (2018) s. 131.

²⁴ Nääv och Zamboni (2018) s. 294.

²⁵ Burman (2007) s. 302 ff.

²⁶ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Dödligt våld i nära relationer*, <nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/dodligt-vald/>, besökt 2021-05-04.

²⁷ Burman (2007) s. 323.

domstolen visar tydligt att en konfliktfylld relation kan medföra ett lägre straff vid uppsåtligt dödande och det krävs inte att något beteende som kan utgöra provokation faktiskt ska ha förekommit utan det räcker att gärningsmannens affektillstånd kan antas bero på bråk eller relationsproblem i ett vidare avseende. Ur ett genusperspektiv finns det många anledningar till varför detta är problematiskt, inte minst för att mannens ansvar till viss del läggs över på kvinnan och att straff utdelas som inte motsvarar vad gärningen är värd. Strafflindringsgrunder konstrueras utifrån mannens upplevelse om en bråkig relation samtidigt som straffrätten påstås vara könsneutral.²⁸ Att avstå från att beakta den kontext som våldet sker i genom att hänvisa till formell jämställdhet och könsneutral lagstiftning reducerar frågan om mäns våld mot kvinnor i nära relationer genom att omvandla det till en fråga om oacceptabelt våld mot en könslös individ. Men när könsneutrala principer utformas sker det utifrån föreställningar om att gärningsmän och brottsoffer är jämlika individer. Relation och maktställning mellan individerna tas inte i beaktande. Istället för detta måste våld bedömas utifrån en kontext av genus och makt.²⁹

2.3.2 Utvidgat självmord

Utvidgat självmord är ett sådant exempel som enligt rättslitteraturen ska påverka rubriceringen och bedömas som dråp istället för mord, även om det sker på en närstående. Utvidgat självmord innebär att gärningsmannen först brukar dödligt våld mot någon annan och sedan har för avsikt, men misslyckas, att fullfölja självmord. Varför en avsikt att begå självmord bör utgöra en förmildrande omständighet beror på att det kan tyda på en sådan sinnesstämning hos gärningsmannen när brottet begicks att det bör bedömas som dråp. En avsikt att ta sitt liv efter bruk av dödligt våld bör således inte i sig innebära att gärningen är mindre straffvärd.³⁰ Utifrån ett genusperspektiv är detta en relevant straffrättslig aspekt att lyfta då det är betydligt mer förekommande när brottsoffret är en kvinna.³¹ Situationer då män brukar

---

²⁸ Burman (2007) s. 309.

²⁹ Ibid. s. 389.

³⁰ Friberg och Jareborg (2011) s. 22.

³¹ Brå, *Dödligt våld i Sverige 1990–2017*, s. 41.

dödligt våld mot kvinnor i nära relationer till följd av psykisk störning eller sinnesrörelse anknyter till synen om relationsvåld som gräl och ses därför som orsak till varför gärningsmannen brister i att kontrollera sitt handlande.³²

Hovrätten för västra Sverige framhöll i mål B 4750-13 att anledningen till varför gärningsmannen inte tar sitt liv inte påverkar bedömningen, det spelar således ingen roll om det är för att gärningspersonen misslyckades, inte vågar fullfölja försöket eller helt enkelt ändrar sig. Målet handlade om en man som brukat dödligt våld mot en kvinna han haft förhållande med efter att hon varit med en annan man och det var klarlagt att gärningsmannen inte led av en allvarlig psykisk störning under gärningstillfället.

Gärningsmannens avsikt att ta sitt liv beaktades i förmildrande riktning, men då det i målet även förekom en del försvårande omständigheter dömdes han ändå för mord. Hovrätten för övre Norrland anförde i mål B 284-15 att en man som brukat dödligt våld mot sin mamma, med beaktande av de många försvårande omständigheter i fallet enbart undgick livstids fängelse för mord på grund av hans psykiska mående. Gärningsmannen led inte av en allvarlig psykisk störning vid tillfället för gärningen, utan bedömningen uppbars till stor del av det faktum att han haft för avsikt att ta sitt liv.

2.3.3 Provokation

Provokation som förmildrande omständighet aktualiseras både i 3 kap. 1 § och 29 kap. 3 § 1p BrB. Att den tilltalade handlat i stark affekt till följd av en provokation från offrets sida kan enligt praxis medföra en rubricering om dråp istället för mord eller korta ner fängelsestraffet.³³ 29 kap. 3 § 1p BrB utgör den allmänna bestämmelsen om provokation, eller ”uppenbart kränkande beteende” som det formuleras i bestämmelsen. Bestämmelsen innehåller exempel på omständigheter som vid straffvärdesbedömningen särskilt ska beaktas som förmildrande, utöver vad som är föreskrivet för just det brott som straffvärdesbedömningen avser och utgör på så vis en delvis

---

³² Burman (2007) s. 309.

³³ Prop. 2018/19:138, s. 10.

ursäktande omständighet.³⁴ Provokation tar sikte på situationer där någon hetsas eller retas till att begå brott. Det som rättfärdigar en framprovocerad gärning består i rimligheten för gärningspersonen att kunna rätta sig efter lagen och olika värderingar blir därför betydelsefulla vid bedömningen av vad som utgör en kränkning.³⁵

2010 skedde en förändring av 29 kap. 3 § 1p BrB då det kvalificerade rekviritet *grovt kränkande* byttes ut mot *uppenbart kränkande*, vilket får till innebörd att det nu krävs mindre än tidigare för att ett beteende ska anses vara kränkande. För att uppenbart kränkande beteende ska kunna tillämpas som förmildrande omständighet ska det framstå som förståeligt att den tilltalade agerat som den gjort efter en objektiv bedömning av omständigheterna.³⁶ Syftet med ändringen var att förmildrande omständigheter skulle få ett ökat genomslag vid straffvärdesbedömningen.³⁷

Otrohet har i en rad rättsfall, både innan och efter 2010 års ändring, bekräftats innebära en förmildrande omständighet genom att utgöra uppenbart kränkande beteende. Våldsamma män ges möjlighet att skylla sitt bruk av våld på kvinnorna istället för att ställas inför ansvar för deras känslomässiga reaktioner och bristande förmåga att hantera sitt handlande. Våldet granskas inte utifrån en förståelse om makt och kön utan ses i en kontext av bråk eller svartsjuka som bakomliggande orsak.³⁸

I NJA 1990 s. 776 blev en kvinna misshandlad genom slag samt att den tilltalade minst en gång hållit målsägandens huvud under vatten. Orsaken bakom misshandeln beskrevs vara att målsäganden varit otrogen mot den tilltalade samt att hon ville lämna honom. HD konstaterade att den tilltalade var djupt upprörd med anledning av att hans sambo svikit honom och den tilltalade erhöll strafflindring med motiveringen att han haft nedsatt förmåga

---

³⁴ Prop. 2009/10:147, s. 44.

³⁵ Juno internet, brottsbalken (1962:700) 29 kap. 3 §, not 1325, besökt 2021-05-10.

³⁶ Prop. 2009/10:147, s. 44.

³⁷ Ibid. s. 1.

³⁸ Burman (2014) s. 89.

att kontrollera sina handlingar. Detta trots att den tilltalade uppgett att han ”ville ge sin sambo en läxa”, vilket snarare borde tyda på att han inte handlat i affekt. I mål nr. B 1260-15 menade Vänersborgs tingsrätt 2015 att en misshandel som normalt bedöms som normalgraden istället skulle bedömas som ringa på grund av uppenbart kränkande beteende från offret. Omständigheterna i fallet var att den tilltalade fått reda på att målsäganden varit otrogen mot honom och då ringt upp den man som målsäganden varit otrogen med. Under telefonsamtalet hade kvinnan kommit hem och skrikit mot mannen i telefonen att lägga på. Den tilltalade utdelade därefter en våldsam knuff och ett knytnävslag på armen på målsäganden. Här menade tingsrätten att det uppenbart kränkande beteendet bestod dels i otroheten och dels i det faktum att kvinnan skrikit till mannen i telefonen att lägga på, vilket den tilltalade skulle ha uppfattat som att målsäganden tog den andra mannens parti.

I RH 2003:64 nämnde domstolen att den tilltalade, innan han brukat dödligt våld mot sin fru, upplevt att han blivit utsatt för en allvarlig kränkning och då handlade ”oöverlagt och i hastigt mod”. Kränkningen skulle gått ut på att frun väckt honom och gjort uttalanden som gärningsmannen uppfattat som mycket provocerande. Något mer än det kommenterade inte domstolen, som beaktade detta som en förmildrande omständighet. Detta målet, tillsammans med annan praxis, visar på att en utredning i huruvida kränkande beteende faktiskt förekommit inte krävs, det kan vara tillräckligt att visa att gärningsmannen upplevt beteendet som provocerande.³⁹

2.4 Straffet för mord

2.4.1 Livstids fängelse för närståendevåld

Lagstiftning är ett av de mest betydelsefulla tillvägagångssätten staten har att tillgå för att åstadkomma förändring i jämställdhetsfrämjande riktning.⁴⁰ Hur straffrätten utformas får till följd en normerande verkan för vilka

---

³⁹ Burman (2007) s. 309.

⁴⁰ Nääv och Zamboni (2018) s. 275.

handlingar som är moraliskt förkastliga och kan följaktligen påverka människors beteende genom moralbildning och avskräckning.⁴¹ Även straffrättens utformning och den tillämpning domstolar praktiserar formar ett viktigt föredöme i samhället. Då det finns ett samband mellan kriminalisering och skuldbeläggande behandlas frågan om mäns ansvar för dödligt våld mot kvinnor i nära relationer i kommande avsnitt utifrån straff och lagstiftningsåtgärder. Ett förslag på förändring för att minska mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relation kom genom betänkande 2020/21:JuU31 (nedan betänkandet), som föreslår att bestämmelsen om mord ska kompletteras med ytterligare en omständighet som särskilt ska beaktas som skäl för livstids fängelse, nämligen att det dödliga våldet begåtts mot en närstående. I samband med behandlingen av prop. 2018/19:138, dvs. den senaste reformen av bestämmelsen för mord, väcktes en motion som senare ledde till betänkandet.⁴² För att förstå om det finns ett behov av ny lagtext och för att skapa en uppfattning om huruvida betänkandet faktiskt kan ändra den straffrättsliga inverkan på mäns skuld, samt för att förstå aktuell praxis, beskrivs nedan de ändringar mordparagrafen genomgått sedan 2009.

2.4.2 Bakgrund

Straffskalan för mord ändrades för första gången sedan brottsbalkens ikraftträdande 1965 genom 2009 års reform. Innan förändringen gällde att den som berövade annan livet dömdes till fängelse i tio år eller på livstid och det fanns följaktligen ingen möjlighet att göra en nyanserad straffmätning. Reformen 2009 innebar en möjlighet att tidsbestämma straffet i proportion till svårigheten av brottet, då straffet för mord ändrades till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid. Syftet med reformen var dels att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning och dels att markera en skärpt syn på allvarliga våldsbrott genom att höja straffnivån för det tidsbestämda straffet.⁴³

---

⁴¹ Burman (2007) s. 408.

⁴² Mot. 2019/20:50, s. 1.

⁴³ Prop. 2008/09:118, s. 1 ff.

Arton års fängelse innebar emellertid ett undantag och utredningen angav att huvudregeln för det längsta tidsbestämda straffet alltjämt skulle förbli tio år. Varför huvudregeln skulle förbli tio år var för att den gränsen fungerade som en slags fixpunkt för att uppskatta hur olika straffskalor förhöll sig till varandra och för att den hade en stark förankring i den straffrättsliga systematiken. Reformen var avsedd att ändra på straffmätningen för de brott som motiverade längre fängelsestraff och inte att förändra straffmätningen generellt.⁴⁴ Livstidsstraffet skulle fortfarande vara förbehållet de allvarligaste fallen och i reformen markerades att livstids fängelse var lagens strängaste straff. Reformen tog således inte sikte på tillämpningen av livstidsstraffet som därmed tillämpades på liknande sätt som tidigare. Livstidsstraffet fyllde fortfarande en viktig symbolfunktion som det allra största fördömandet samhället kunde tillämpa.⁴⁵

Vad som kunde motivera längre fängelsestraff var bl.a. att brottet föregåtts av noggrann planering eller präglats av särskild förslagenhet, att brottet syftat till att främja eller dölja annan brottslighet eller att gärningen varit särskilt hänsynslös genom att den medfört svårt lidande för brottsoffret. Det nämndes även att brott som riktades mot närstående borde tala för skärpande riktning, såväl som om brottsoffret befunnit sig i en skyddslös ställning eller brottet förövats inför ögonen på närstående till offret, t.ex. offrets barn.⁴⁶ I avgöranden mellan 2009 och 2014 års reformer kan man faktiskt observera att närståendevåld har beaktats i skärpande riktning när straff för mord bestämts.⁴⁷

Vissa omständigheter kunde även beaktas i mildrande riktning, exempelvis att händelseförloppet varit hastigt och den tilltalade haft svårt att besinna sig, om brottet föregåtts av ett kraftigt provocerande beteende, om brottet

---

⁴⁴ Prop. 2008/09:118, s. 38 f.

⁴⁵ Ibid. s. 25 ff.

⁴⁶ Ibid. s. 43.

⁴⁷ Bet. 2020/21:JuU31, s. 29.

begåtts under påverkan av en psykisk störning eller den tilltalade av någon annan orsak haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande.⁴⁸

I NJA 2013 s. 376 preciserade Högsta domstolen vad som gällde beträffande straffvärdet för mord. I målet hade den tilltalade stuckit sin före detta sambo med en bajonett i magen och i bröstet framför deras gemensamma, minderåriga barn. Utgångspunkten för straffet för mord skulle enligt Högsta domstolen bestämmas till fängelse i fjorton år. Fängelse i arton år skulle tillämpas restriktivt. Som exempel på omständigheter som kunde tala för livstids fängelse angavs att gärningsmannen mördat mer än en person eller vid annan allvarlig brottslighet, samt att det endast skulle tillämpas undantagsvis då fängelse i arton år inte ansågs vara tillräckligt.⁴⁹

2014 års reform syftade till att generera en betydligt högre tillämpning av livstidsstraffet, som skulle innebära normalstraff i den bemärkelse att det skulle dömas ut i de flesta fallen. Försvårande omständigheter, som tidigare mestadels medfört ett tidsbestämt straff i den övre delen av skalan, skulle istället medföra livstids fängelse. Den nya lydelsen implicerade att den som berövat annan livet skulle dömas för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller, om omständigheterna var försvårande, på livstid.⁵⁰ Att det skulle ske en lagändring motiverades av att den marginella användningen av livstidsstraff inte speglade den förändrade synen på allvarliga våldsbrott i skärpande riktning.⁵¹

Vad som utgjorde försvårande omständigheter skulle bestämmas efter en sammanvägd bedömning av alla omständigheter i fallet. Som exempel på försvårande omständigheter framhölls de omständigheter som enligt 2009 års reform skulle motsvara femton till arton års fängelse eller livstids fängelse, där förekomsten av sådana omständigheter skulle resultera i fängelse på livstid med anledning av det höga straffvärdet. Utöver de

---

⁴⁸ Prop. 2008/09:118, s. 43.

⁴⁹ Ibid. s. 43.

⁵⁰ Prop. 2013/14:194, s. 1.

⁵¹ Ibid. s. 14.

omständigheter som nämndes redan i 2009 års reform lyftes att det faktum att gärningen varit särskilt hänsynslös genom att den medfört ett svårt lidande för brottsoffret kunde tala för livstids fängelse och formuleringen kunde innefatta andra omständigheter som t.ex. att offret upplevde svår smärta, att offret tillfogades allvarliga eller omfattande skador, att det varit kraftigt våld, gärningen hade karaktär av avrättning, att det var ett utdraget förlopp samt att offret kände stark dödsångest.⁵²

Högsta domstolen uttalade sig om 2014 års reform och dess innebörd i NJA 2016 s. 3. I målet hade den tilltalade svårt misshandlat offret, sedan lämnat brottsplatsen under en kortare tid och när han återvände skar han halsen av offret. Högsta domstolen menade att det som uttrycktes i förarbetena till 2014 års reform inte korresponderade med lagtexten. Ordalydelsen på lagtexten är den viktigaste komponenten och så som lagtexten löd kunde livstids fängelse när omständigheterna var försvårande tillämpas både före och efter 2014 års reform. Därtill är kravet på tydlighet vid lagstiftning extra stort vid livstids fängelse, som är lagens strängaste straff, då det innebär ett väldigt hårt ingripande mot den dömda. Högsta domstolen menade därmed att det inte gick att förena syftet med 2014 års reform, dvs. en markant höjning av tillämpningen av livstids fängelse, med lagtexten. På grund av detta fick 2014 års reform inte den slagkraft och förändring som syftades, och rättsläget återgick till hur det var innan reformen. Det innebar således att man i avgöranden fortfarande beaktade närståendevåld i skärpande riktning.⁵³

I och med 2020 års reform har mordparagrafen fått den lydelse den har idag.⁵⁴ 2020 års reform syftar till att uppnå tillämpning av livstidsstraffet i betydligt större utsträckning än tidigare. Normalstraffet, i den mening att det döms ut i en majoritet av fallen, ska vara fängelse på livstid.⁵⁵ Många av de

---

⁵² Prop. 2013/14:194, s. 23 ff.

⁵³ Bet. 2020/21:JuU31, s. 29.

⁵⁴ Se avsnitt 2.2.

⁵⁵ Prop. 2018/19:138, s. 1 ff.

försvårande och förmildrande omständigheter som nämndes i 2014 års reform tas även upp i 2020 års reform.⁵⁶

Regeringens avsikt med den nya lydelsen till 3 kap 1 § BrB är bl.a. att formuleringen ”eller annars varit särskilt hänsynslös” ska täcka situationer som rör karaktären på gärningen eller brottsoffrets situation men som inte behöver nämnas explicit i paragrafen. Dessa situationer ska ändå särskilt beaktas som skäl för livstids fängelse. I förarbeten lyfter man exempel som att brottet riktat sig mot närstående, att gärningen skett i offrets hem, att närstående till offret behövt bevittna brottet och att brottsoffret befunnit sig i en skyddslös ställning.⁵⁷

Högsta domstolen kommenterade den nya ändringen i mål B 4914-20. I domen framhävs att det inte räcker att en eller flera försvårande omständigheter föreligger för att livstids fängelse ska dömas ut, det måste också vara uppenbart att omständigheterna är allvarligare än vad omständigheterna för mord alltid är och straffet måste anses vara motiverat efter en helhetsbedömning. Högsta domstolen konstaterar att det finns ytterligare omständigheter än de som nämns i paragrafen som kan leda till livstids fängelse, men menar att de bör tillämpas med viss restriktivitet. I domen meddelade Högsta domstolen också att utgångspunkten för straffvärdet på mord när det vare sig finns försvårande eller förmildrande omständigheter ska vara sexton års fängelse, dvs. två år mer än tidigare.

2.4.3 Konsekvenser av lagändringen ur ett jämställdhetsperspektiv

Ett tydligt skäl som lyfts fram i betänkandet om att bestämmelsen om mord bör kompletteras med att våld mot närstående ska beaktas särskilt som skäl för livstids fängelse är den någorlunda misslyckade ändringen 2014, som tydligt demonstrerade att lagtext måste vara utformad så att missförstånd och otydlighet undviks. Ett annat skäl är det att kunna säkerställa att

---

⁵⁶ Prop. 2018/19:138, s. 24.

⁵⁷ Ibid. s. 27 f.

domstolar faktiskt beaktar omständigheten i samma syfte som förarbetena bygger på. Det ansågs genom 2014 års reform inte vara tillräckligt att nämna omständigheter som skulle beaktas som skäl för livstids fängelse i förarbeten och enligt motionen bör därför närståendevåld nämnas direkt i bestämmelsen.⁵⁸

Samtidigt har närståendevåld enligt praxis redan beaktats i försvårande riktning, både vad gäller rubricering och vid bestämningen om fängelsestraffets längd, varför det troligtvis inte skulle ha någon inverkan vid bedömningen om människans ansvar, varken vad gäller brott som föregåtts av provokation eller då utvidgat självmord varit avsikten.⁵⁹ Ett sådant tillägg i bestämmelsen om mord torde snarare hänföras till missbruk av symbollagstiftning med politiska motiv, dvs. en lagstiftning som främst bygger på att politiker vill visa sig handlingskraftiga i frågan om mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer.⁶⁰ Vissa remissinstanser menar därtill att ändringen inte är i enlighet med den systematik som gäller i 3 kap. 1 § BrB eftersom att omständigheten tar sikte på en specifik situation, medan övriga omständigheter som idag nämns i paragrafen behandlar mer allmänna situationer. Den risk som tillkommer är att domstolarnas utrymme att vid straffmätningen göra en allsidig bedömning reduceras.⁶¹ Är omständigheterna i bestämmelsen för snävt hållna, är risken att fängelse på livstid inte döms ut fastän straffvärdet är så högt att det bör resultera i just livstids fängelse.⁶² Även Lagrådet avsåg förslaget och menade att en ändring inte bör äga rum förrän effekterna av 2020 års reform analyserats. Betänkandet resulterade följaktligen i en överenskommelse om att regeringen noggrant ska följa praxis vad gäller straffet för mord för att se om fall av närståendevåld leder till livstids fängelse eller om lagtexten bör ändras med tillägget att närståendevåld särskilt bör beaktas som skäl för livstids fängelse.⁶³

---

⁵⁸ Mot. 2019/20:50, s. 2 f.

⁵⁹ Bet. 2020/21:JuU31, s. 9.

⁶⁰ Burman (2007) s. 230.

⁶¹ Bet. 2020/21:JuU31, s. 9 f.

⁶² Ibid. s. 30.

⁶³ Ibid. s. 11.

Ur ett genusperspektiv bör det faktum att tillägget skulle kontextualisera närståendevåldet, utan att beröra den könsmässiga ordningen bakom mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer framhållas. När det i straffrätten införs kontextbaserade bedömningar görs det ofta på sätt som istället för att främja materiell jämställdhet, skadar och motverkar det. Detta ökar i sin tur sårbarheten hos kvinnor och producerar sociala orättvisor genom att ignorera skillnader mellan utsatta kvinnor och utsatta män. Den straffrättsliga normen baseras som tidigare nämnt på det manliga könet och misslyckas därför att fånga komplexiteten i processen och konsekvenserna av mäns våld mot kvinnor i nära relation.⁶⁴

En ytterligare infallsvinkel som är viktig att lyfta är just syftet bakom betänkandet, nämligen att bekämpa mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer. Det är viktigt att förstå att män som dödar kvinnor i nära relationer i de flesta fall gör det av en helt annan anledning än de i jämförelse få kvinnor som dödar män i nära relationer. Manliga gärningspersoner har ofta motiv av svartsjuka- och separationsproblematik och är ofta dömda för våldsbrott tidigare. Tvärtom är det vanligt att kvinnliga gärningsmän ofta brukar dödligt våld som en reaktion på det våld det manliga brottsoffret tidigare utsatt henne för.⁶⁵ Att införa närståendevåld som en omständighet att särskilt beakta för livstids fängelse för mord skulle därmed kunna resultera i delvis orättvisa straff för gärningsmän som är kvinnor, då straffet inte skulle återspegla klandervärdheten i gärningen.⁶⁶

Även om straffrätten och dess principer skulle förändras med feministiska intentioner och ambitioner, är det ofta svårt att få till materiell jämställdhet. Det är inte tillräckligt att ändra lagstiftningen, om den ska tillämpas i ett rättssystem som inte delar de värderingar förändringen syftade till eller åtminstone ser ändringarna som irrelevanta.⁶⁷ I betänkandet framförde

---

⁶⁴ Burman (2014) s. 90.

⁶⁵ Brå, *Brottutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, s. 64.

⁶⁶ Prop. 2018/19:138, s. 5.

⁶⁷ Burman (2007) s. 410.

många remissinstanser samt Lagrådet dess kritiska ställning till förslaget och åberopade anledningar som att lagstiftningen nyss ändrats, att det inte finns något behov för sådan lagstiftning och att förslaget bryter mot systematiken i bestämmelsen om mord för att nämna några.⁶⁸

---

⁶⁸ Bet. 2020/21:JuU31, s. 38 f.

3 Analys

På vilka sätt kan män som brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer begränsa sin skuld med anledning av den straffrättsliga utformningen och tillämpningen?

En förutsättning för att mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer ska upphöra är att våldsutövande män tar ansvar för sina handlingar. Hur gärningar konstrueras genom rätten skapar indikationer på hur förkastligt ett beteende är och det är därför viktigt att rättssamhället skuldbelägger gärningsmännen. Hur denna skuld konstrueras genom dagens utformning och hanteringen av straffrätten måste problematiseras. Män som brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer ges möjligheter att ur straffrättslig synpunkt ursäktas, genom omständigheter som i sig utgör hinder för jämställdhet. Brottsliga gärningar genom våld tillåts att i praxis betraktas som bråk, alldeles oavsett den dominerande förståelsen om att män som brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer ofta varit våldsamma tidigare. Vad som utgör bråkiga relationer är i själva våldshandlingar begångna av männen. En konstruktion som denna innebär inte bara att gärningsmännens ansvar minskar, utan även att brottsoffret anses vara medagerande till våldet. Denna uppfattning bidrar till normaliseringsprocesser om våldet som påverkar såväl utsatta kvinnor som samhället i stort.

Straffrätten bidrar därutöver till den kontroversiella uppfattningen att mannens reaktion vid bruk av dödligt våld betraktas som ett affektillstånd sprunget ur en moraliskt godtagbar impuls om han haft misstankar om att hans partner varit otrogen eller ska lämna honom. Det framgår tydligt i bl.a. NJA 1990 s. 776 när Högsta domstolen poängterade att den tilltalade varit djupt upprörd med anledning av att hans sambo svikit honom genom att vara otrogen och erhöll därför straffflintring med motiveringen att hans förmåga att kontrollera sina handlingar varit nedsatt. Eftersom svartsjuka och separation är de allra vanligaste motiven bakom mäns dödliga våld mot

kvinnor i nära relation är det befängt att praxis delar eller åtminstone bekräftar de värderingar män har om hur kvinnor ska bete sig och vad som är tillåtet att göra i en ”bråkig relation”.

Affekttillståndet kan hänföras till brottsoffrets agerande före gärningen eller till gärningsmannens psykiska tillstånd. Provokation fungerar som en straffrättslig ursäkt för män som brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer då kvinnan till viss del beskylls för våldet. Det för stora glappet mellan uppenbart kränkande beteende och att hetsa eller reta någon till brott innebär att omständigheter som misstanke om otrohet och separation, de två vanligaste motiven bakom mäns våld mot kvinnor i nära relation, kan utgöra provokation i rättslig mening. Det får till följd att männen inte krävs på lika stort ansvar och innebär således att den svenska straffrätten till viss del ursäktar mäns våld mot kvinnor i nära relation genom att innehålla en sådan reglering. En ytterligare problematisk aspekt är att domstolarna har en stor frihet vid bedömningen av om en omständighet utgjort provokation och behöver inte förklara varför särskilt ingående i praxis. Domstolar kan därför låta bli att engagera sig i jämställdhetsfrämjande åtgärder utan att det framgår tydligt.

Att affekttillståndet hänförs till gärningsmannens psykiska tillstånd samverkar med det faktum att utvidgat självmord ska ses som en förmildrande omständighet vid rubriceringen. Det kan tänkas finnas ett samband mellan att det är betydligt vanligare att män har för avsikt att ta sitt liv när brottsoffret är kvinna och det omvända läget, då dödligt våld med män som brottsoffer allra oftast föregåtts av våld mot gärningsmannen. När män brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer är det istället vanligt att gärningsmannen även tidigare brukat våld mot brottsoffret och det är också vanligt att han tidigare haft vissa besvär med psykisk ohälsa.

Straffrättens förevändning om könsneutralitet bidrar ytterligare till att problem som främst drabbar kvinnor inte helt kan motverkas. Straffrättsliga principer är inte neutrala utan präglas och byggs upp av manliga normer.

Därtill osynliggör lagtext med formell jämställdhet relevans om genus och makt.

Det finns bevisligen problemområden i straffrätten som beror på att den är formad utifrån manliga normer, att den ska vara oberoende av värderingar och maktrelationer och att den innehåller regleringar som delvis ursäktar mäns våld mot kvinnor, vilket minskar det ansvar män som brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relation borde krävas på. Mäns ansvar för deras känslomässiga reaktioner måste beaktas med förståelse om makt och genus.

Hur skulle en ändring av bestämmelsen om mord i enlighet med Justitieutskottets betänkande 2020/21:JuU31 inverka på den rättsliga bedömningen av skuld när män brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer?

Betänkande föreslår att det i bestämmelsen om mord ska framgå att närståendevåld särskilt ska beaktas som skäl för fängelse på livstid. Det är emellertid en omständighet som redan beaktas med hänvisning till formuleringen ”att gärningen annars varit särskilt hänsynslös”. Vidare är det inte tillräckligt att lagstiftarens värderingar framkommer genom ny lagtext, för att säkerställa att rättskipare beaktar ändringen behöver även de dela värderingarna, vilket inte är fallet med betänkandet.

Att kontextualisera bestämmelsen om mord genom att relationsvåld särskilt ska beaktas som skäl för fängelse på livstid utan att förena det med just mäns våld mot kvinnor skulle därutöver resultera i orättvisor mellan könen. Även om det förekommer att kvinnor dödar män i nära relationer består det akuta samhällsproblemet i mäns våld mot kvinnor i nära relation, eftersom det bygger på underbyggande strukturer om makt, kontroll och ojämställdhet mellan kvinnor och män. Vidare skulle bedömningen av kvinnor som dödar män i nära relation riskera att bli orättvis, då detta oftast föregåtts av våld från gärningsmannens sida och det bör därför inte ses som lika klandervärt.

Problemet ligger snarare i de situationer då straffrättens hantering och tillämpning producerar möjligheter för män som brukar dödligt våld mot kvinnor i nära relationer att reducera sin skuld genom förmildrande omständigheter. Därför skulle betänkandet troligtvis inte inverka på den rättsliga bedömningen av skuld vid mäns dödliga våld mot kvinnor i nära relationer. Den föreslagna lagtexten skulle snarare innebära ett missbruk av symbollagstiftning och riskera att politiker som känner sig handlingskraftiga inte vidtar ytterligare åtgärder i frågan.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Propositioner

Prop. 2008/09:118 Straffet för mord m.m.

Prop. 2009/10:147 Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Prop. 2013/14:194 Skärpt straff för mord.

Prop. 2018/19:138 Straffet för mord.

Övrigt riksdagstryck

Justitieutskottets bet. 2020/21:JuU31 Omständigheter som särskilt ska beaktas som skäl för livstids fängelse för mord.

Mot. 2019/20:50, Johan Forssell m.fl. (M), Med anledning av prop. 2018/19:138 Straffet för mord.

Utredningar

Brå, 2021, *Kriminalstatistik 2020*.

Brå, Rapport 2008:23, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*.

Brå, Rapport 2019:6, *Dödligt våld i Sverige 1990–2017*.

Elektroniska källor

Juno internet, brottsbalken (1962:700) 29 kap. 3 §, not 1325, besökt 2021-05-10.

Nationellt centrum för kvinnofrid, *Dödligt våld i nära relationer*, <nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/dodligt-vald/>, besökt 2021-05-04.

Regeringskansliet, *Mäns våld mot kvinnor ska upphöra*, <www.regeringen.se/regeringens-politik/mans-vald-mot-kvinnor-ska-upphora/>, besökt 2021-04-20.

Litteratur

Burman, Monica, (2014), *Blaming violent men – A challenge to the Swedish law on provocation*, I: Women's studies international forum.

Burman, Monica, (2007), *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor*, 1:a upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala.

Friberg, Sandra och Jareborg, Nils, (2011), *Brotten mot person och förmögensbrotten*, 2:a upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala.

Käll, Jannice, Gunnarsson, Åsa, Svedberg, Wanna och Svensson, Eva-Maria, (2018), *Genusrättsvetenskap*, 2:a upplagan, Studentlitteratur AB, Lund.

Nääv, Maria och Zamboni, Mauro, (2018), *Juridisk metodlära*, 2:a upplagan, Studentlitteratur AB, Lund.

Svensson, Eva-Maria, (1997), *Genus och rätt: en problematisering av föreställningen om rätten*, 1:a upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1990 s. 776.

NJA 2013 s. 376.

NJA 2016 s. 3.

NJA 2016 s. 809.

Mål B 4914-20.

Övriga domstolar

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2003:64.

Hovrätten för västra Sverige, mål B 4750-13.

Hovrätten för övre Norrland, mål B 284-15.

Vänersborgs tingsrätt, mål B 1260-15.